

RAPPORT

”Se till mig som liten är”

Förslag till barnpolitiskt program

2009-03-06

Landsmötet föreslås besluta

Föräldrars ansvar för sina barn

1. **Föräldrarna har ansvaret för sina barn.** Barnkonventionen slår fast att föräldrar har särskilda skyldigheter gentemot sina barn. I de flesta roller i livet är vi utbytbara, men mycket sällan som föräldrar. Därför är föräldraansvaret vårt största och viktigaste uppdrag. Under lång tid har det talats för lite om den betydelse och det ansvar föräldrar har för sina barn. Problem som rör våra barn kan inte lösas utan ett starkt föräldraengagemang. Barn och ungdomar behöver föräldrar som tar ansvar.

Föräldrars tid för barnen

2. **Lagstifta om flexiblare arbetstid med timbank,** för att minska tidspressen som många föräldrar känner. Den femte semesterveckan, inarbetad semester och eventuellt ytterligare lediga dagar ska kunna läggas i en timbank, där tiden ska kunna tas ut flexibelt.
3. **Förläng den lagstadgade rätten att arbeta deltid till barnet fyller 12 år.** Även barn i skolåldern kan ha stort behov av sin förälder efter skoltid. Tillfällig föräldrapenning för att vårda ett sjukt barn kan en förälder ta ut till barnets 12-årsdag. Motsvarande åldersgräns bör gälla för rätten att arbeta deltid.

Föräldrastöd

4. **Föräldrastöd under hela uppväxten.** Föräldrar, oavsett var i landet de bor, ska under barnets hela uppväxt erbjudas fördjupade kunskaper om barns behov och rättigheter samt stöd i sin föräldraroll. Genomför i huvudsak förslagen i utredningen Föräldrastöd - en vinst för alla, som innehåller många värdefulla åtgärder.
5. **Riktade insatser för att nå riskgrupper.** Vissa barn löper större risk än andra barn att utsättas för våld eller fara illa på annat sätt. Socialtjänsten måste göra riktade insatser för att nå föräldrar i familjer med riskfaktorer med förebyggande föräldrastöd.
6. **Förskolan och skolan bör motivera föräldrar.** Förskolan och skolan bör informera om föräldrastöd och motivera föräldrar att delta. Förskollärare och lärare bör uppmuntras till kompetensutveckling så att de kan leda föräldragrupper. Förskolans och skolans bör öppnas för föräldrastöd på kvällstid.

Förstärk samarbetet mellan skola och föräldrar

7. **Stärk samarbetet mellan föräldrar och skola.** Skolan och föräldrarna måste ha ett nära samarbete kring barnen. Ett starkt föräldraengagemang i skolan har betydelse både för barnens skolresultat och för trivseln. Täta kontakter mellan lärare och föräldrar när det finns tecken på att ett barn har svårigheter eller inte mår bra är ett viktigt förebyggande arbete.

8. Skolk måste följas upp bättre. Skolk är många gånger första tecknet på att något är fel. Vi vill att skolk ska rapporteras direkt till föräldrarna så att en dialog mellan skolan och hemmet kan startas på ett tidigt stadium och därmed förhindra en fortsatt negativ utveckling.

Föräldrars ekonomiska ansvar för sina barn

9. **Barn ska i första hand försörjas av sina föräldrar.** Föräldrarnas gemensamma ekonomiska ansvar ska gälla även om en av föräldrarna inte bor ihop med barnet. Verkligheten är ofta en annan. Många särlevande föräldrar som inte bor ihop med sitt barn - oftast pappor - tar inte sitt försörjningsansvar fullt ut. Om fler pappor betalade underhåll enligt föräldrabalkens regler om gemensamt ansvar skulle många barn kunna leva under bättre ekonomiska villkor.
10. **Se över stödet till barn med föräldrar som lever isär.** Det finns brister dagens system som leder till svåra och oönskade problem. Många barn till framför allt ensamstående mammor lever i ekonomiskt utsatthet där familjen har svårt att få vardagsekonomin att gå ihop. Samtidigt finns det underhållsskyldiga föräldrar, ofta pappor, som inte fullt ut tar sitt försörjningsansvar för sina barn. Underhållsstödets belopp blir en ribba och inte ett lägsta golv. Detta är inte acceptabelt. Ensamstående föräldrar drabbas dessutom av stora marginaleffekter som gör det mindre lönsamt att arbeta eller öka sina inkomster. Regeringen bör tillsätta en samlad utredning om särlevande föräldrars försörjningsansvar och bidrag som påverkar barn till föräldrar som bor isär.
11. **Ge kommunerna ett samlat ansvar för rådgivning till föräldrar som separerar, eller bor isär.** Föräldrarnas konflikter går ut över barnet. Kommunerna har i dag ansvar för rådgivning till föräldrar när det gäller vårdnad, umgänge och boende. Detta ansvar bör också omfatta rådgivning om underhåll. Goda erfarenheter finns av rådgivningsverksamheter där föräldrarna kan möta flera kompetenser samtidigt.
12. **Stärk barns skydd mot skulder.** Kommuner och landsting måste sluta debitera barn för obetalda avgifter och stället skicka fakturorna till barnets föräldrar. Regeringen bör överväga om ytterligare förtydliganden behöver göras i lagen för att förhindra att barn skuldsätts.

Samhällets ansvar för barn i utsatta situationer

13. **Samhället har en skyldighet att säkerställa barnets rätt till skydd, stöd och trygghet.** När föräldrar av olika skäl inte förmår ta sitt föräldraansvar påverkar det barnets hela tillvaro och trygghet. I det glömda Sverige finns barn och ungdomar som far illa hemma och behöver skydd och stöd. När föräldrarna inte räcker till måste samhället säkerställa att barnet får den trygghet, det skydd och den omsorg som varje barn har rätt till.

Förebygg psykisk ohälsa bland barn

14. **”UngHälsa” – en samlad barn- och ungdomshälsa.** Ansvaret för hälsofrämjande och förebyggande arbete samt för tidiga insatser för enskilda barn och ungdomar är splittrat på för många händer i dag. Det gör att barn hamnar mellan stolarna och inte får det stöd som de har rätt till. Vi vill samla MVC, BVC, socialtjänstens förebyggande verksamhet för barn och föräldrar, ungdomsmottagningar och en första linjens barn- och

ungdomspsykiatri under ett tak. Elevhälsan ska ha del av sin arbetstid förlagd där för att samverka kring elever från skolan.

15. **Förbättra elevhälsan.** Skolan har en viktig förebyggande uppgift och kan tidigt upptäcka och stödja barn som visar tecken på psykisk ohälsa. Elevhälsan måste förstärkas, både genom ett tillskott av resurser och genom förtydliganden i lagstiftningen. Den nya skollagen ska tydligt slå fast att elevhälsan omfattar medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Varje skola ska ha tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator och personal med specialpedagogisk kompetens.
16. **Det behövs socialsekreterare på skolan.** På varje skola bör det ingå socialsekreterare i skolans elevhälsoteam. Det skulle underlätta ett tätt samarbete mellan skola och socialtjänst är det gäller tidiga insatser för barn som riskerar att utveckla olika former av problem. Det skulle också avdramatisera kontakterna med socialtjänsten för både skolpersonal, föräldrar och elever.
17. **Satsa på det som fungerar – mer kunskap och utvärdering.** Villervalla tycks råda i fråga om vilka metoder som används i förskolan, skolan, BVC, MVC och andra verksamheter som möter barn och föräldrar för att upptäcka och hjälpa barn som inte mår bra. Det behövs en nationell satsning på metodstöd och metodutveckling när det gäller att förebygga psykisk ohälsa hos barn och ungdomar. Vi måste vara säkra på att de metoder som används effektivt fångar upp barn som visar tecken på psykisk ohälsa.
18. **Det är ett politiskt ansvar att se till att barn som har särskilt behov av stöd också får dessa behov tillgodosedda i förskolan.** Om barn och föräldrar tidigt får det stöd som de behöver minskar riskerna för att barnet får allvarigare problem senare i livet.

Barnkompetensen i socialtjänsten

19. **Skärp kravet på barnkompetens och erfarenhet i socialtjänsten.** Alla blivande socionomer måste få obligatorisk utbildning om barnets rättigheter och barn i utsatta situationer under sin utbildning. Socialstyrelsen bör utfärda föreskrifter som skärper kraven på kompetens hos dem som ska handlägga ärenden som rör barn och unga. Det ska inte vara tillåtet att låta oerfarna socialsekreterare handlägga utredningar som rör barn i utsatta situationer. Stöd av mentor/erfaren handläggare bör erbjudas den som ska börja arbeta med barnärenden.

Barn som utsätts för våld

20. **Stärk det förebyggande arbetet mot våld mot barn.** Föräldrastöd ska erbjudas under barnets hela uppväxt. Riktade insatser måste göras för att nå föräldrar till barn som löper ökad risk att utsättas för våld hemma. Utbildningsinsatser om barns rätt till skydd mot våld riktad till personal i verksamheter riktade till barn och familjer och till rättsväsendet. Vi vill också satsa på en samlad barn- och ungdomshälsa för att tidigt fånga upp barn som visar tecken på psykisk ohälsa.

21. **Barnahus behövs över hela landet.** Barn som utsatts för våld har rätt till en barnvänlig, rättssäker utredning samt till skydd och stöd. Riktlinjer bör tas fram som slår fast vilken myndighetssamverkan ett Barnahus ska innehålla och hur verksamheten ska bedrivas för att sätta barnet i centrum. Verksamheten ska finnas myndighetsövergripande i alla delar av landet, så att varje barn som utsätts för våld eller sexualbrott kan få en barnanpassad utredning i en barnvänlig miljö.

Barn ska inte drabbas av vräkning

22. **Vässa socialtjänstens möjligheter att agera för barnets bästa när det finns risk för vräkning.** I fall då föräldrar vid upprepade tillfällen inte tar sitt föräldraansvar och trots betalningsförmåga drar på sig hyresskulder bör socialtjänsten få ökade befogenheter att se till att försäkringskassans bostadsbidrag och socialtjänstens ekonomiska bistånd för hyra betalas direkt till hyresvärden.

Barn som placeras i samhällets vård

23. **Ta det politiska ansvaret för kommunens placerade barn.** Länsstyrelsernas granskning visar att många kommuner inte lever upp till sitt ansvar för de placerade barnen. Den politiska ledningen i varje kommun måste vidta kraftfulla åtgärder i den egna kommunen för att komma till rätta med bristerna. Kommunen har tagit över föräldraansvaret för varje placerat barn.

24. **Fånga upp placerade barns behov av stöd genom obligatoriska, systematiska rutiner** Placerade barn riskerar i betydligt större utsträckning än andra att få problem med sin hälsa eller i skolan. Obligatoriska, systematiska rutiner bör fastställas på nationell nivå för att fånga upp varje placerat barns eventuella behov av stöd. Vi vill införa systematiska rutiner för läkarundersökningar av varje placerat barn, för undersökning och bevakning av barnets psykiska hälsa samt för utredning och systematiskt stöd till barnets skolarbete.

25. **Inför auktorisation för att driva HVB (hem för vård eller boende).** Vi ifrågasätter att det inte ställs tydligare krav på den som vill driva ett HVB-hem, med tanke på att de barn och ungdomar som placeras där tillhör samhällets allra mest utsatta. Dagens krav och regler är alldeles för luddiga. Vi föreslår auktorisation, baserat på tydliga kvalitetskrav, för att driva HVB. Vid missförhållanden kan auktorisationen dras in.

26. **Gör en nationell satsning på utvärdering och metodutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården.** Få insatser inom den sociala barn- och ungdomsvården är utvärderade. Ingen kan i dag svara på vilka insatser som är bra och om en del insatser t.o.m. är skadliga för barnen. Vi föreslår att regeringen gör en överenskommelse med Sveriges kommuner och landsting om en flerårig, nationell satsning på utvärdering och metodutveckling i den sociala barn- och ungdomsvården.

27. **Stärk barnens rätt till inflytande.** Barns rätt att komma till tals har stärkts i både socialtjänstlagen och LVU. Mycket återstår dock för att se till att barnens rätt att göra sin röst hörd får genomslag i praktiken. Flera granskningsrapporter har visat att socialtjänsten, HVB-hemmen eller länsstyrelserna inte i tillräcklig utsträckning lever upp till Barnkonventionens intentioner.

28. **Ge placerade tonåringar bättre stöd kring sexualitet, graviditet och föräldraskap.** En stor andel av de flickor som placeras i samhällets vård blir mammor redan under tonåren. Även andelen tonårspappor är stor jämfört med jämnåriga kamrater. Vi föreslår att socialtjänsten i alla avtal med HVB-hem ska säkerställa ett systematiskt samarbete med närmaste ungdomsmottagning. Motsvarande samarbeten måste också utvecklas för ungdomar placerade i familjehem. SIS bör ta fram en handlingsplan för stöd till placerade ungdomar i frågor som rör sexualitet, graviditet och föräldraskap.
29. **Öppna upp institutionernas ofta slutna miljöer.** Kommunerna bör ställa krav på institutionerna när det gäller kontakter med närsamhället. Genom nära samverkan med skolan, idrottsrörelsen och föreningslivet i trakten öppnas institutionerna upp. Det ger de placerade ungdomarna möjlighet till fler positiva kontaktytor i samhället och ökar även transparensen i institutionens verksamhet.
30. **Ge alla placerade barn rätt till en "egen" socialsekreterare.** Många barn som far illa känner stor ensamhet och misstro mot myndigheter. Kontinuitet i kontakterna är en förutsättning för att kunna bygga upp en förtroendefull relation. I en del kommuner strävar socialtjänsten efter att varje barn ska ha "sin" socialsekreterare. Ett sådant arbetssätt borde fler kommuner ta efter.
31. **Ge familjehemmen mer stöd.** Många familjehem får inte tillräcklig uppbackning och stöd från socialtjänsten. Ett bra stöd till de familjer som ställer upp som familjehem är en viktig nyckel för att kunna rekrytera fler familjehem. Trygghetssystemen är inte avpassade efter familjehemsföräldrars särskilda situation. Det är därför viktigt att regeringens aviserade utredning om socialförsäkringarna tillsätts snarast.
32. **Följ upp kvalitet i familjehem i annan kommun**
Ofta placeras barn i familjehem på långt avstånd från hemorten. Den placerande kommunen har därmed mycket begränsad insyn och tillsyn. Den placerande kommunen ska alltid ha ansvaret att följa upp att barnet har det bra i familjehemmet. Men av praktiska skäl bör vistelsekommunen kunna genomföra granskning och inspektion på den placerande kommunens uppdrag och få ersättning för det. På detta sätt ökar möjligheten att följa upp att familjehemmen erbjuder en god kvalitet och att eventuella missförhållanden uppdagas.
33. **Stärk eftervården för placerade barn och ungdomar.** Eftervården av placerade barn och ungdomar är ett eftersatt område. Det bör i god tid utarbetas strategier inför att en placering på ett HVB eller familjehem ska avslutas. Många placerade ungdomar står helt ensamma som unga vuxna. De måste kunna få fortsatt stöd genom socialtjänstens försorg. En del barn återförenas med sina föräldrar efter att ha bott i familjehem eller på HVB-hem. Socialtjänsten måste ge både föräldrar och barn bättre stöd i de fall de återförenas efter en placering.

Innehåll

Inledning.....	9
Föräldrar är livsviktiga för sina barn.....	11
Föräldrars tid för barnen.....	12
Föräldrastöd.....	14
Förstärk samarbetet mellan skola och föräldrar	16
Föräldrars ekonomiska ansvar för sina barn	17
Samhällets ansvar för barn i utsatta situationer.....	21
Förebygg psykisk ohälsa bland barn	21
Barnkompetensen i socialtjänsten	25
Barn som utsätts för våld.....	26
Barn ska inte drabbas av vräkning	28
Barn som placeras i samhällets vård	29
Ungdomar på glid.....	32
Referenser.....	33

Inledning

I år är det 20 år sedan som Förenta Nationernas generalförsamling antog Barnkonventionen. En av konventionens centrala principer är att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Enbart det förhållandet att konventionen kom till stånd var ett stort framsteg i arbetet för barns rättigheter. Under de senaste decennierna har också Barnkonventionen satt sin tydliga prägel på debatten – internationellt, nationellt och lokalt.

Det allt mer intensifierade politiska arbetet och de senaste årtiondenas globala välståndsutveckling har lett till påtagliga förbättringar för barn och ungdomar, både globalt och i vårt eget land. Ändå är det enkelt att konstatera att kampen för barns rättigheter är långtifrån slutförd. Runt om i världen lever många barn under miserabla förhållanden – fattigdom, förtryck, övergrepp, sexslavhandel, brist på utbildning, för att bara ta några exempel.

Många barn i Sverige har det mycket bra. De har föräldrar som älskar dem, goda kamrater, de trivs i skolan och de har goda ekonomiska uppväxtförhållanden. Men för andra barn och ungdomar är livet idag inte lika enkelt, i många fall outhärdligt. Alltför många barn lever i familjer med mycket snäva ekonomiska marginaler, alltför många barn i det svenska samhället far illa och alltför många barn mår dåligt psykiskt. En hel del barn känner att de inte blir lyssnade till.

Det här programmet berör i huvudsak förhållanden för barn och ungdomar som lever i Sverige. Det har varit en nödvändig avgränsning av en uppgift som annars hade kunnat svälla över alla bräddar. Men det innebär inte att världen bortom nationsgränsen, där många av problemen ofta har helt andra dimensioner än i vårt land, någonsin får glömmas bort. Barn måste ha samma rättigheter oavsett var någonstans i världen de lever.

Folkpartiets barnpolitik tar sin utgångspunkt i det klassiska liberala begreppet ansvar. Vuxna har ett självklart ansvar för barns liv och levnadsförhållanden. Det yttersta ansvaret har barnets föräldrar. Ibland har det i den svenska debatten nästan upplevts som fult att påpeka det för oss liberaler självklara: att det aldrig går att som förälder smita ifrån sitt ansvar för sitt barn. Det är möjligt att byta jobb, bostadsort och partner – men ansvaret för de egna barnen är livslångt. Och det måste tas på allvar.

I den innersta cirkeln när det gäller ansvaret för barnen finns föräldrarna. I nästa, utanpåliggande, cirkel finns det civila samhället. Det finns ett afrikanskt ordspråk som säger att det krävs en by för att uppfostra ett barn. Inga föräldrar klarar allt i sin strävan att få tillvaron att gå ihop; när föräldrarna inte räcker till måste det civila samhället gripa in. Det kan förutom av andra delar av familjen, handla om frivilliga föreningar eller organisationer.

Först i den tredje cirkeln träder, enligt liberal uppfattning, det offentligas ansvar in. Det allmänna i form av stat, kommuner eller landsting ska träda in först när föräldrarna och det civila samhället inte räcker till. Stat, kommuner och landsting ska inte ta över ansvar som föräldrarna eller frivilliga krafter kring barnen kan klara själva. Däri går också en viktig skiljelinje mot exempelvis socialdemokratisk barnpolitik.

Tobias Krantz
Ordförande i den socialpolitiska arbetsgruppen

Arbetsgruppen har därutöver bestått av:
Solveig Hellquist, Ismail Kamil, Maria Lundqvist Brömster, Birgitta Rydberg, Torkild Strandberg, Stig-Arne Tengmyr, Gilbert Tribo och Barbro Westerholm. Sekreterare har varit Karin Liljeblad och Therése Quiding.

Föräldrar är livsviktiga för sina barn

Föräldrar är livsviktiga för sina barn. Inga andra vuxna betyder mer för sina barn än deras föräldrar. I de flesta roller vi har i livet är vi utbytbara. Vi kan ersättas på arbetet, i föreningslivet och som livspartner – men mycket sällan som föräldrar. Därför är vårt föräldraansvar vårt största och viktigaste uppdrag.

Under lång tid har det talats alldeles för lite om den betydelse och det ansvar föräldrar har för sina barn. Då problem kring våra barn och ungdomar diskuteras påtalas ofta att samhället - skolan, socialtjänsten, polisen – ska ta ett större ansvar. Sällan talas det om föräldraansvaret.

Det finns anledning till självkritik vad gäller synen på föräldrar och föräldraskap. Från politiskt håll har vi varit dåliga på att lyfta föräldrarnas viktiga roll för sina barn. Folkpartiets uppfattning är tydlig. Vi måste våga tala klarspråk om att det alltid är föräldrarna som har det största ansvaret för sina barn. Att säga att barn behöver närvarande vuxna – inte minst sina egna föräldrar - omkring sig får inte vara politiskt kontroversiellt.

Vi kan aldrig lösa problem som ungdomsvåld, kriminalitet och psykisk ohälsa bland barn om vi inte samtidigt lyfter föräldrarnas viktiga roll och ansvar för sina barn. Fler poliser, socialsekreterare och psykologer räcker inte. Problem som rör våra barn kan inte lösas utan ett tydligt föräldraengagemang. Därför måste vi lyfta fram föräldraansvaret och samtidigt erbjuda föräldrar med svårigheter i sin föräldraroll ett tidigt stöd. Så långt som det är möjligt ska samhället stödja föräldrar med problem så att de stärks i sitt föräldraskap. Det är ett viktigt sätt att förebygga att barn far illa.

Det finns förstås inga perfekta föräldrar. Men de allra flesta föräldrar duger mer än väl. De visar kärlek och engagemang och ger barnen den omsorg och trygghet de behöver. Det räcker långt att se, lyssna och bekräfta sitt barn. Men samtidigt finns föräldrar som brister i sitt ansvar.

I föräldrabalken står det i 1 § ”att ett barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran... Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs... För att undvika att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren se till att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.”

Sällan återopas denna lag eller hävdas att en förälder har brutit mot intentionen i lagstiftningen. Det sker möjligen när det gått så långt att barnet omhändertas för samhällsvård.

Vi måste våga tala klarspråk om föräldraansvaret när barn och ungdomar är ute sena kvällar och nätter. Det får aldrig råda någon tvekan om vem det är föräldrarna som har ansvaret för barnen efter till exempel skoltid. Barn och ungdomar behöver föräldrar som tar ansvar.

Föräldrars tid för barnen

De flesta barns föräldrar arbetar. 82 procent av barnen har en mamma som jobbar och 93 procent har en pappa som arbetar. En fjärdedel av barnen har en mamma som arbetar deltid, d v s mindre än 35 timmar i veckan. Bara fem procent av barnen har en pappa som gör det.¹

Många föräldrar lever med motstridiga krav och förväntningar på sig själva – på jobbet och i familjen. För många föräldrar är det en utmaning att i vardagen lyckas kombinera arbete och ansvaret för sina barn. SCBs tidsanvändningsdata från 2001 visar att nästan hälften av föräldrar med barn hemma upplever tidspress i vardagen, d v s de uppgav att de *ofta* har svårt att hinna med allt som behöver göras. Motsvarande siffra för vuxna utan barn var 31 procent.

Att de stereotypa könsrollerna lever kvar återspeglas i föräldrars upplevda stress. Kvinnor kände betydligt större tidspress vid samma veckoarbetstid som män, vilket kanske kan förklaras med att de tar ett större ansvar för hemmet. Trots att heltidsarbetande mammor arbetade lika länge som papporna lade de ner en halvtimme mer på hemarbete och barn än vad papporna gjorde varje arbetsdag.

En forskningsrapport pekar på att småbarnsmammors arbetstid har ökat kraftigt under de senaste decennierna. Ur jämställdhetssynpunkt är detta ett viktigt steg framåt. Pappornas arbetstid har dock inte minskat under perioden. Den sammanlagda arbetstiden för en småbarnsmamma och småbarnspappa har generellt sett därför ökat med cirka tio timmar i veckan under de senaste trettio åren.²

Sverige har, jämfört med de flesta andra länder, ett väl utbyggt system för att stötta barnfamiljer att kunna kombinera arbete och familj. Vi har en lång och flexibel föräldraförsäkring för att ge barn och föräldrar tid tillsammans under spädbarnstiden. I försäkringen finns pappamånader och numera jämställdhetsbonus för att stimulera fler föräldrar till ett jämställt föräldraskap. Vi har en lagstiftning som ger småbarnsföräldrar rätt att arbeta deltid och vi har en barnomsorgsgaranti samt allmän förskola för alla barn.

Samtidigt kan vi se att många barnfamiljer upplever stress i vardagen och att de upplever att de inte har tillräckligt med tid för sina barn. Tidsbristen hänger åtminstone delvis ihop med prestationsförväntningar i arbetslivet, men inte enbart. I dagens "tidsanda" finns det starka förväntningar på att barnen på sin fritid ska delta i organiserade aktiviteter och att föräldrar dessutom ska hinna med motion och egna fritidsaktiviteter.

I undersökningar hävdar heltidsarbetande föräldrar att de vill arbeta mindre, vilket de ju har laglig rätt till, och ha sina barn kortare tid i förskolan. Men i praktiken väljer de ändå att arbeta heltid. Det kan finnas olika anledningar till dessa val. Det kan kanske bero på:

- Uttalade, eller outtalade, förväntningar från arbetsgivare på heltidsarbete.
- Att familjen är låginkomsttagare och helt enkelt inte har råd att en eller båda föräldrarna arbetar deltid.
- Att jobbet ger stor tillfredsställelse, vilket gör att den personliga tillfredsställelsen av att jobba mycket väger över den känsla av tidspress som det innebär.

¹ SCBs statistik över föräldrars sysselsättning 2007

² Larsson, Jörgen: *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter*. Forskningsrapport nr 189, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

- Prioritering av hus, bil, resor eller annan konsumtion framför en kortare arbetstid och lägre lön.

En viktig liberal utgångspunkt är den enskilda människan och hennes frihet att själva göra de avgörande valen i sitt liv. Hur människor och familjer väljer att prioritera sin tid måste vara ett individuellt val.

Timbank – för ökad flexibilitet i vardagen

Den stress många föräldrar känner hänger ihop med känslan av att av sakna makt över sin vardag. En del av lösningen är att ge människor större makt över sin arbetstid. Många akademiker och andra med friare yrken kan till exempel gå och hämta barnen tidigare på förskola ibland och sedan jobba igen det på kvällstid i stället. Alla har dock inte den möjligheten.

Folkpartiet vill genomföra en arbetstidsreform som ger större frihet för den enskilde att påverka sin arbetstid. Det måste bli möjligt att kunna ta ut sin ledighet i enstaka timmar för den som vill. Vi föreslår att den femte semesterveckan, inarbetad semester och eventuellt ytterligare lediga dagar ska kunna läggas i en timbank. Varje människa får sedan själv bestämma om timbanken ska tas ut i enstaka timmar, hela semesterdagar eller i pengar. Timbanken skulle vara särskilt värdefull för dem som inte har avtal om flexibel arbetstid i dag.

Rätt till deltid till barnen fyller 12 år

Många föräldrar arbetar i yrken med möjlighet till flexibilitet i arbetstiden. En del kan gå tidigare från jobbet och sedan göra en del av arbetsuppgifterna hemifrån. I dessa fall är kanske behovet av att arbeta deltid inte så stort. Består familjen av två vuxna är det vanligt att hjälpas åt att hämta och lämna barnen på förskola och skola. Men alla familjer ser inte likadana ut och det finns en mängd yrken där möjligheten till flexibilitet är mindre.

Föräldrars lagstadgade rätt att arbeta deltid upphör när barnet fyller åtta år. Ett barn kan dock under perioder behöva mer tid och stöd av sina föräldrar, också efter åttaårsdagen. En förlängd rätt till deltid skulle göra det möjligt för fler föräldrar att finnas hemma efter skoltid, att följa med till barnets aktiviteter och på så vis vara mer tillgänglig och närvarande i barnets liv.

Åldersgränserna för olika former av rätt till ledighet för föräldrar för ägna tid till och omsorg om sina barn är i dag inte konsekventa. I den tillfälliga föräldrapenningen, som föräldern kan använda när barnet är sjukt, är åldersgränsen tolv år. Samma åldersgräns bör gälla för rätten till deltid som för den tillfälliga föräldrapenningen. Vi föreslår därför en förlängning av den lagstadgade rätten att arbeta deltid fram till barnet fyller 12 år.

Betydligt fler mammor än pappor arbetar deltid. Det återspeglar det ojämsställda förhållandet mellan kvinnor och män och att kvinnor alltså tar ett större ansvar för barnen. Rätten till deltid är, ur ett jämställdhetsperspektiv, inte oproblematisksk och kan bidra till att förstärka könsrollerna. Samtidigt finns det föräldrar – och kanske inte minst en del pappor – som när barnen är lite större ser behov av att vara mer närvarande med sina barn. Ur ett barnperspektiv är det angeläget att ge föräldrar möjligheter till det.

Folkpartiet vill:

- **Lagstifta om flexibla arbetstid med timbank**, för att minska tidspressen som många föräldrar känner. Den femte semesterveckan, inarbetad semester och eventuellt ytterligare lediga dagar ska kunna läggas i en timbank, där tiden ska kunna tas ut flexibelt.
- **Förläng den lagstadgade rätten att arbeta deltid till barnet fyller 12 år**. Även barn i skolåldern kan ha stort behov av sin förälder efter skoltid. Tillfällig föräldrapenning för att vårda ett sjukt barn kan en förälder ta ut till barnets 12-årsdag. Motsvarande åldersgräns bör gälla för rätten att arbeta deltid.

Föräldrastöd

Barn behöver värme, kärlek, trygghet och ramar. Bra relationer mellan barn och föräldrar ökar möjligheterna till en god hälsa under hela livet. Forskningen visar att ett gott samspel mellan föräldrar och barn minskar risken för psykisk ohälsa. Det finns också stöd i forskningen att goda relationer mellan barn och föräldrar minskar risken för alkohol- och drogmissbruk, rökning, fetma och andra allvarliga hälsoproblem.³

”Det krävs en by för att fostra ett barn” säger ett afrikanskt ordspråk. Men många föräldrar står dock i dag ganska ensamma med ansvaret för sina barn. De saknar nätverk runt sig som kan ge stöd och hjälp i situationer när föräldern inte riktigt mår med. Många känner också osäkerhet i rollen som förälder.

Nyblivna föräldrar och småbarnsföräldrar får ofta stöd från barnavårdscentralen. Många föräldrar efterfrågar mer stöd och hjälp i sin föräldraroll när barnen blivit äldre, eller i tonåren. De många samtalen till Rädda Barnens föräldratelefon och BRIS vuxentelefon visar att många föräldrar inte har någon i sin närhet att prata med i viktiga frågor som rör deras barn. BRIS fick 3,5 miljoner kronor från regeringen i december 2008 för att de ska kunna utveckla sitt stöd till barn och föräldrar via telefon och webben. Frivilligorganisationerna bedriver ett viktigt förebyggande arbete.

Ett viktigt led i arbetet med att uppvärdera föräldrars betydelse för sina barn är att ge alla föräldrar som önskar det stöd i föräldraskapet. Tryggare föräldrar ger tryggare barn. Folkpartiet och Alliansen vill förstärka och utvidga samhällets stöd till föräldrar. Ett frivilligt föräldrastöd ska kunna erbjudas alla föräldrar under barnets hela uppväxt. Det är en av de bärande tankarna i regeringens folkhälsoproposition som riksdagen har fattat beslut om.

En kartläggning från Folkhälsoinstitutet visar att över hälften av landets kommuner nu kan erbjuda stöd för föräldrar med barn upp till 18 år. Nästan 60 procent av kommunerna kan erbjuda forskningsbaserat stöd till föräldrar med småbarn och barn i den yngre skolåldern. I fyra av fem kommuner kan forskningsbaserat föräldrastöd ges till föräldrar med barn över tio år.⁴ Verksamheten når fortfarande en liten andel av alla föräldrar, men det är en avsevärd förstärkning jämfört med för några år sedan.

³ . http://www.fhi.se/templates/Page____4748.aspx.

⁴ Folkhälsoinstitutet (2009) *Spridning av nya metoder för föräldrastöd i förskole- och skolålderna fram till år 2008*

Folkhälsoinstitutet pekar på de positiva effekterna av deltagande i föräldragrupper. Studier visar att de kan förebygga psykisk ohälsa hos barn och minska utagerande beteendeproblem. Föräldrar får ökad kunskap om betydelsen av att visa positiv uppmärksamhet, att ha en klar kommunikation och genomtänkt gränssättning i samspelet med sitt barn. Föräldragrupperna ger också praktiska metoder för ett bättre samspel mellan barn och föräldrar.⁵

En statlig utredning har, på regeringens uppdrag, tagit fram ett förslag till nationell strategi för föräldrastöd. Den kan ses som en handlingsplan för hur kommuner, landsting och staten tillsammans med ideellt aktiva och privata aktörer ska kunna erbjuda föräldrar stöd under barnets hela uppväxt. Strategin ger underlag för en tydlig ansvarsfördelning, pekar på ett antal strategiska insatser som bör vidtas och ger förslag till en föräldrastödskedja, där varje länk i kedjan omfattar generella insatser anpassade efter barnets ålder och föräldrarnas önskemål.⁶

Föräldrastöd måste utgå från barnets behov och barnets rättigheter. I två av de bärande principerna i Barnkonventionen slås fast att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet samt att barnet har rätt att komma till tals och har rätt till inflytande i alla frågor som rör honom eller henne. Att barn och ungdomar känner stöd från sina föräldrar påverkar hur det mår. Barn som sällan pratar med sina föräldrar om problem och barn som inte kommer särskilt bra överens med sina föräldrar beskriver oftare psykiska besvär.⁷ Om föräldrar genom ökad medvetenhet och kunskap kan förbättra samspelet med sitt barn stärks också barnets rättigheter.

Riktade förebyggande insatser

Alla föräldrar ska kunna erbjudas föräldrastöd under barnets uppväxt. Men det är också viktigt är att nå föräldrar som kan ha särskilda behov av stöd i sitt föräldraskap. Det kan handla om särskilda grupper t ex för föräldrar till barn med funktionsnedsättningar, för ensamstående föräldrar eller för föräldrar med utländsk bakgrund.

För att minska barns utsatthet måste socialtjänsten arbeta medvetet för att nå föräldrar i familjer där barn löper ökad risk att fara illa. Allmänna Barnhusets studie om våld mot barn pekar på att vissa barn i högre grad än andra utsätts för våld. Allra störst risk att bli slagna löper barn i familjer där mannen utsätter kvinnan för våld. Barn som lever i områden med låg inkomstnivå/hög ekonomisk utsatthet löper ökad risk för barnmisshandel. Utlandsfödda barn likaså, även om sambandet mellan våld och ekonomisk utsatthet är starkare. Studien visar att det också finns ökade risker för våld i samband med föräldrars alkoholbruk, när barnets föräldrar inte lever tillsammans och i familjer med barn som har en kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning.⁸

Många familjer där dessa riskfaktorer finns har socialtjänsten redan olika former av kontakt med. Det är viktigt att utveckla metoder för att också nå dem med förebyggande föräldrastöd för att minska risken att barn far illa.

⁵ ibid

⁶ SOU 2008:131 *Föräldrastöd – en vinst för alla*

⁷ ibid

⁸ Jansson Staffan, Långberg Bodil, Svensson Birgitta (2007): *Våld mot barn 2006-2007. En nationell kartläggning*. Allmänna Barnhuset 2007:4.

Förskolan och skolan kan motivera föräldrar

Förskolans och skolans personal möter alla barn varje dag och har också mycket kontakt med föräldrar. Förskollärare och lärare upplever ibland att föräldrar, som utåt sett tycks socialt väl fungerande, inte tar sitt föräldrauppdrag på tillräckligt allvar. Det kan t ex handla om barn som inte sover tillräckligt, barn som tycks ha en dålig kommunikation med sina föräldrar eller föräldrar som tycks negligera stressymptom hos barnet.⁹

Det får aldrig råda någon tvekan om att föräldrarna har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling utifrån barnets bästa. Förskolan och skolan kan aldrig ta över denna roll, utan är ett komplement. Det är viktigt att föräldrar som känner osäkerhet i sin föräldraroll kan få stöd. Förskolan och skolan som möter barn och föräldrar i vardagen har en viktig uppgift att informera om föräldrastödsverksamhet i kommunen och motivera föräldrar att delta i verksamheten. Förskolans och skolans lokaler bör öppnas för föräldrastödande verksamheter på kvällstid. Förskollärare, lärare och annan personal i förskolan och skolan bör uppmuntras till kompetensutveckling i föräldrastöd så att de kan leda föräldrastödsprogram.

Folkpartiet vill:

- **Föräldrastöd under hela uppväxten.** Föräldrar, oavsett var i landet de bor, ska under barnets hela uppväxt erbjudas fördjupade kunskaper om barns behov och rättigheter samt stöd i sin föräldraroll. Genomför i huvudsak förslagen i utredningen Föräldrastöd - en vinst för alla, som innehåller många värdefulla åtgärder.
- **Riktade insatser för att nå riskgrupper.** Vissa barn löper större risk än andra barn att utsättas för våld eller fara illa på annat sätt. Socialtjänsten måste göra riktade insatser för att nå föräldrar i familjer med riskfaktorer med förebyggande föräldrastöd.
- **Förskolan och skolan bör motivera föräldrar.** Förskolan och skolan bör informera om föräldrastöd och motivera föräldrar att delta. Förskollärare och lärare bör uppmuntras till kompetensutveckling så att de kan leda föräldragrupper. Förskolans och skolans bör öppnas för föräldrastöd på kvällstid.

Förstärk samarbetet mellan skola och föräldrar

Kommunen och skolan har ett självklart ansvar att se till att barnen har en trygg skolmiljö. Men skadegörelse, ordningsproblem, mobbning och skolk är exempel på problem som skolan inte ska behöva hantera på egen hand. I dessa frågor krävs ett större föräldraansvar. Vi har förväntningar på att föräldrar är med och tar ansvar för vad deras barn gör i skolan.

I skolan finns barn som visar olika tecken på att inte må bra. Det kan till exempel handla om barn som är ledsna och nedstämda, barn som drar sig undan kontakter med vuxna och kamrater, barn som är ständigt uppe i varv och inte kan koncentrera sig, eller barn som gör andra barn illa eller förstör saker. En förstärkt elevhälsa är en viktig del i en strategi för att tidigt upptäcka barn som visar tecken på att må dåligt. Se mer om det i avsnittet om att

⁹ Johansson Britta Svenska Dagbladet Brännpunkt 2007-01-26 Att våga sätta gränser

förebygga psykisk ohälsa bland barn. Men det är också angeläget att involvera föräldrar i högre grad i skolan. Samarbetet mellan skola och föräldrar bör förstärkas.

Brottsförebyggande rådet pekar i en forskningsöversikt gällande systematiska insatser mot mobbning på betydelsen av föräldraengagemang i arbetet. De skriver bland annat att: *"Faktorer som visar sig öka chanserna för positiva effekter på antalet elever som mobbas är att verksamheterna riktas till elever i elvaårsåldern eller äldre, bedrivs under förhållandevis lång tid och intensivt engagerar lärare och föräldrar."*¹⁰

Det finns också studier som påvisar det positiva sambandet mellan föräldrarnas engagemang och barns skolresultat. En forskningsöversikt från Folkhälsoinstitutet visar att när föräldrar engagerar sig i skolan på ett eller annat sätt får detta positiv betydelse både för barnens uppförande i skolan samt deras skolresultat. Barnen trivs bättre i skolan, de skolkar mindre och de får bättre betyg. Barnen mår helt enkelt bättre. Översikten pekar på olika former av föräldraengagemang. Det kan handla om att föräldrarna söker och får information från skolan, att de deltar i aktiviteter i skolan eller att de engagerar sig i föräldraorganisationer. De kan också medverka i beslut om skolans arbete.¹¹

Folkpartiet vill:

- **Stärk samarbetet mellan föräldrar och skola.** Skolan och föräldrarna måste ha ett nära samarbete kring barnen. Ett starkt föräldraengagemang i skolan har betydelse både för barnens skolresultat och för trivseln. Täta kontakter mellan lärare och föräldrar när det finns tecken på att ett barn har svårigheter eller inte mår bra är ett viktigt förebyggande arbete.
- **Skolk måste följas upp bättre.** Skolk är många gånger första tecknet på att något är fel. Vi vill att skolk ska rapporteras direkt till föräldrarna så att en dialog mellan skolan och hemmet kan startas på ett tidigt stadium och därmed förhindra en fortsatt negativ utveckling.

Föräldrars ekonomiska ansvar för sina barn

Alla föräldrar har ansvar för sina barn – även om de inte bor ihop

Familjer kan se ut på väldigt olika sätt. Omkring en halv miljon barn i Sverige bor inte med båda sina föräldrar. Av dessa barn bor sju av tio mest hos mamma, en av tio mest hos sin pappa och två av tio bor växelvis lika mycket hos båda sina föräldrar.¹²

Tre fjärdedelar av alla ensamstående föräldrar är kvinnor¹³. Många ensamstående föräldrar med barn har svårt att få sin ekonomi att gå ihop. Den disponibla inkomsten är betydligt lägre än i familjer med två vuxna. 46 procent av dessa barn bor i en familj som har svårt att klara de löpande utgifterna.¹⁴ Enligt Rädda Barnens senaste Barnfattighetsrapport, som gäller år

¹⁰ BRÅ pressmeddelande 2008-10-24 *Systematiska insatser minskar mobbning*

¹¹ Wennerholm Juslin Pia och Bremberg Sven, Statens Folkhälsoinstitut (2005) *Bättre skolprestationer med ökat föräldrainsflytande - en systematisk forskningsöversikt*

¹² Barnombudsmannen BR 2007:04 *Upp till 18- fakta om barn och ungdom*

¹³ Regeringens budgetproposition 2008/09:1 Utgiftsområde 12

¹⁴ SCB pressmeddelande nr 2008:336

2006, var andelen fattiga bland barn med ensamstående föräldrar 26 procent¹⁵. Nästan hälften av barnen som hade en ensamstående förälder med utländsk bakgrund levde i ekonomisk utsatthet.

Tre av fyra ensamstående kvinnor med barn jobbade, enligt SCBs statistik för 2007. 70 procent av dessa mammor arbetade heltid, vilket är högre än bland gifta eller sammanboende mammor. Sju procent av alla ensamstående kvinnor med barn var arbetslösa och 13 procent stod helt utanför arbetsmarknaden av andra skäl. Fem procent av de ensamstående mammorna studerade.¹⁶

Föräldransvaret och samhällets ansvar

Det finns brister dagens system för underhåll som leder till svåra och oönskade problem. Vi anser att regeringen bör tillsätta en samlad utredning om särlevande föräldrars försörjningsansvar och bidrag som påverkar barn till föräldrar som bor isär. Vi vill gärna skicka med några utgångspunkter för ett sådant arbete:

Enligt föräldrabalken har föräldrarna ett gemensamt ekonomiskt ansvar för sina barn. Det gäller även om en förälder inte bor ihop med barnet. Men i praktiken är det många föräldrar som inte lever upp till sitt ansvar. Underhållsstödets belopp blir – också i de fall då föräldrarna själva kommer överens om underhållet – ofta en ribba och inte ett lägsta golv. Av den cirka halva miljonen barn som har särlevande föräldrar så har nästan 246 000 barn i snitt per månad fullt underhållsstöd från Försäkringskassan. Det finns anledning att ställa sig frågande till att så många bidragsskyldiga föräldrar låter bli att betala underhåll, eller betalar belopp som är lägre än 1273 kronor i månaden.

Det underhållssystem vi har måste förändras. Dagens system är egentligen två, underhållsstöd och underhållsbidrag, som inte fungerar tillsammans. Det leder bland annat till att många bidragsskyldiga föräldrar inte betalar mer än det maximala underhållsstödet, 1 273 kronor per barn, trots att de borde betala mer enligt reglerna för underhållsbidrag. Det går ut över barnen och den förälder som har barnen hos sig. Man får också den motsatta situationen, att den förälder som har barnen hos sig får statligt stöd trots en god ekonomi.

Vår utgångspunkt är densamma som i föräldrabalken, att föräldrarnas gemensamma ansvar för sina barn och den gemensamma ekonomiska skyldigheten för att sörja för barnens ekonomiska behov kvarstår även efter en separation. Vi anser att det generella underhållsstödet ska ersättas av ett behovsprövat utfyllnadsbidrag. I första hand ska barnens försörjning tryggas genom att den förälder som inte har barnen boende hos sig betalar underhållsbidrag till boföräldern.

Arbetslinjen, principen om att den som kan arbeta inte ska försörja sig på bidrag, ska gälla även i underhållssystemet. Försäkringskassans statistik visar att en anmärkningsvärt stor mängd bidragsskyldiga fäder har mycket låga inkomster. Vår utgångspunkt är att om föräldrarnas sammanlagda inkomster inte räcker för att försörja dem själva och barnen ska de offentliga insatserna i första hand inriktas på att hjälpa föräldrarna att höja sina inkomster. Det kan ske exempelvis genom arbetsmarknadsinsatser och utbildning.

När föräldrarna av någon anledning inte klarar att sörja för sina barn upp till en rimlig nivå ska Försäkringskassan betala ut ett utfyllnadsbidrag. Om det är uppenbart att någon av föräldrarna har möjlighet att öka sin inkomst men frivilligt avstår från det ska utfyllnadsbidraget minskas. Den förälder som avstått från att öka sin inkomst får stå för det

¹⁵ Andelen barn som lever antingen med låg inkomststandard eller har ekonomiskt bistånd.

¹⁶ <http://www.scb.se/statistik/LE/LE0102/2008A02/13%20Föräldrars%20sysselsättning%202007.xls>

belopp Försäkringskassan dragit in. Den här regeln ska naturligtvis användas med hänsyn till barnets bästa. Det kan till exempel vara rimligt för en ensamstående förälder att arbeta deltid för att hinna ta hand om sina barn, även om det innebär att det allmänna måste betala ut mer stöd än vad som hade behövts vid heltidsarbete.

En annan viktig utgångspunkt för översynen bör vara de stora marginaleffekter som drabbar ensamstående föräldrar med låga inkomster. Många barn till framför allt ensamstående mammor lever i ekonomiskt utsatthet där familjen har svårt att få vardagsekonomin att gå ihop. Det är därför olyckligt att marginaleffekterna gör det mindre lönsamt att arbeta eller öka sina inkomster.

Folkpartiet förespråkar inte skattelättnader för ensamstående med barn. Vi vill hellre se över möjligheterna att förmå fler pappor att ta föräldraansvar för sina barn. Av rättviseskäl finns det också anledning att ifrågasätta varför ensamstående föräldrar med höga inkomster skulle få skattelättnader. Oavsett utformning skulle specifika skattelättnader för denna grupp vidare uppmuntra till skenseparationer, som är mycket svåra att kontrollera. Vi anser att det mest angelägna är att rikta insatserna mot ensamstående kvinnor med barn som har låga inkomster och svårt att försörja sig själva.

Konflikter påverkar barnets hälsa

Enligt Folkhälsoinstitutet löper barn till ensamstående föräldrar 50 procents ökad risk för psykisk ohälsa jämfört med barn som bor med båda sina föräldrar. Konflikter mellan föräldrarna påverkar mer än själva ensamföräldraskapet i sig.¹⁷ Vi vet också att konflikter i samband med, eller efter, separationer är en fråga som många barn och vuxna kontaktar BRIS, Rädda Barnen och Barnombudsmannen om. Att förebygga och minska konflikter mellan barnets föräldrar är viktigt för barns hälsa.

Kommunerna har skyldighet att ge rådgivning kring vårdnad, boende och umgänge. Detta ansvar omfattar dock inte de ekonomiska frågorna kring barnets försörjning. När föräldrar hamnar i kris i samband med en separation och har svårt att samarbeta kan det lätt bli konflikter om ekonomin. Goda erfarenheter finns av rådgivningsverksamheter där föräldrarna kan möta flera kompetenser samtidigt. I t ex Timrås separationsrådgivning fanns socialtjänsten, försäkringskassan och en advokat till föräldrarnas förfogande.

Skydda barn mot skulder

Från den 1 januari 2009 trädde lagändringar i kraft för att skydda barn mot skulder. Ändå kan barn fortfarande drabbas av betalningsanmärkningar t ex på grund av att barnet uteblivit från ett läkarbesök eller att böcker inte har lämnats tillbaka på biblioteket. Föräldrarna eller annan vårdnadshavare har vårdnadsansvaret för sitt barn enligt föräldrabalken. Barn ska inte jagas för skulder som rätteligen är föräldrarnas.

Folkpartiet vill:

- ***Barn ska i första hand försörjas av sina föräldrar.*** Föräldrarnas gemensamma ekonomiska ansvar ska gälla även om en av föräldrarna inte bor ihop med barnet. Verkligheten är ofta en annan. Många särlevande föräldrar som inte bor ihop med sitt barn - oftast pappor - tar inte sitt försörjningsansvar fullt ut. Om fler pappor betalade underhåll enligt föräldrabalkens regler om gemensamt ansvar skulle många barn kunna leva under

¹⁷ Folkhälsoinstitutet pressmeddelande (2009-02-06)

bättre ekonomiska villkor.

- ***Se över stödet till barn med föräldrar som lever isär.*** Det finns brister dagens system som leder till svåra och oönskade problem. Många barn till framför allt ensamstående mammor lever i ekonomiskt utsatthet där familjen har svårt att få vardagsekonomin att gå ihop. Samtidigt finns det underhållsskyldiga föräldrar, ofta pappor, som inte fullt ut tar sitt försörjningsansvar för sina barn. Underhållsstödets belopp blir en ribba och inte ett lägsta golv. Detta är inte acceptabelt. Ensamstående föräldrar drabbas dessutom av stora marginaleffekter som gör det mindre lönsamt att arbeta eller öka sina inkomster. Regeringen bör tillsätta en samlad utredning om särlevande föräldrars försörjningsansvar och bidrag som påverkar barn till föräldrar som bor isär.
- ***Ge kommunerna ett samlat ansvar för rådgivning till föräldrar som separerar, eller bor isär.*** Föräldrarnas konflikter går ut över barnet. Kommunerna har i dag ansvar för rådgivning till föräldrar när det gäller vårdnad, umgänge och boende. Detta ansvar bör också omfatta rådgivning om underhåll. Goda erfarenheter finns av rådgivningsverksamheter där föräldrarna kan möta flera kompetenser samtidigt.
- ***Stärk barns skydd mot skulder.*** Kommuner och landsting måste sluta debitera barn för obetalda avgifter och stället skicka fakturorna till barnets föräldrar. Regeringen bör överväga om ytterligare förtydliganden behöver göras i lagen för att förhindra att barn skuldsätts.

Samhällets ansvar för barn i utsatta situationer

Föräldrarna är de mest betydelsefulla människorna i ett barns liv. Förskolan, skolan och andra människor runt omkring är viktiga komplement. När föräldrarna, av olika skäl, sviktar i sin omsorg och inte förmår ta sitt föräldraansvar påverkar det barnets hela tillvaro och trygghet.

Folkpartiet liberalerna har en lång tradition av att lyfta det glömda Sverige. Det handlar om människor som har svårt att själva göra sina röster hörda. I det glömda Sverige finns barn och ungdomar som far illa hemma och behöver skydd och stöd. Dessa barn ska ha precis samma rättigheter som alla andra barn i Sverige.

FN:s konvention om barnets rättigheter slår fast samhällets (statens) ansvar att skydda barnet mot alla former av våld, vanvård, utnyttjande eller övergrepp. När föräldrarna inte räcker till måste samhället gripa in och säkerställa att barnet får den trygghet och omsorg som varje barn behöver.

Förebygg psykisk ohälsa bland barn

Många barn och ungdomar visar tecken på psykisk ohälsa. Psykosomatiska besvär, såsom oro och nedstämdhet, sömnbesvär och trötthet, anspänning och värk har ökat bland barn och ungdomar, framför allt bland unga tjejer. En del ungdomar har en sammansatt problembild som behöver bättre samordnade insatser. De kanske har beteendemässiga problem i form av t ex missbruk av droger, svårigheter i skolan och samtidigt föräldrar som sviktar i sitt föräldraskap.

BRIS har under senare år lyft fram problemet med barn som utsätts emotionell omsorgssvikt, d v s de har föräldrar som inte förmår att se och bekräfta sina barn. En del av dessa barn utsätts för regelrätt psykisk misshandel. Det kan vara föräldrar som sviktar och försummar barnet på grund av missbruk eller psykisk sjukdom. Men emotionell omsorgssvikt förekommer också i utåt sett socialt välfungerande familjer och då ofta som ett resultat av att föräldrarna arbetar för mycket eller av andra skäl väljer att prioritera annat än barnen.¹⁸

Många barn med psykisk ohälsa får inte den hjälp som de har rätt till, därför att vuxna i deras närhet inte upptäcker problemen. Vi ser framför allt två allvarliga problem när det gäller att förebygga psykisk ohälsa bland barn. För det första är ansvaret för det förebyggande arbetet och de tidiga insatserna för barn som visar tecken på att må dåligt eller fara illa splittrat på för många händer. För det andra används i dag en uppsjö olika metoder för att upptäcka och motverka psykisk ohälsa bland barn, men som så ofta vet man inte om de är effektiva. Barn och föräldrar måste få tillgång till verkningsfulla metoder för att förebygga psykisk ohälsa.

Nedan följer ett antal förslag som syftar till att stärka det förebyggande arbetet för barn och ungdomar.

¹⁸ BRIS (2008) *Kan man bli sjuk av ord? Det osynliga våldet mot själen*

En samlad barn- och ungdomshälsa

I dag är ansvaret hälsofrämjande och förebyggande arbete samt för tidiga insatser för enskilda barn och ungdomar splittrat på många händer. Socialtjänsten ska verka för att barn och ungdomar växer upp under goda och trygga förhållanden och sörja för att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver.

Mödravårdcentralerna och barnhälsovårdcentralerna är viktiga arenor för förebyggande och hälsofrämjande arbete bland barn och föräldrar. Skolans elevhälsa möter alla elever och har en central del i det hälsofrämjande och förebyggande arbetet. På ungdomsmottagningarna kan ungdomar få råd och stöd när det gäller såväl sex- och samlevnad, den egna kroppen eller relationsproblem. Många barn, ungdomar och föräldrar har vidare kontakt med husläkare/familjeläkare och andra personalgrupper i primärvården. Vid psykisk ohälsa kan kontakter också tas med barn- och ungdomspsykiatri.

Alla dessa verksamheter möter i sitt arbete barn som visar olika tecken på psykisk ohälsa, eller föräldrar som kanske sviktar i sitt föräldraskap. Det är inte självklart vart ett barn och hans eller hennes föräldrar ska vända sig för stöd och hjälp när barnet visar olika tecken på att inte må bra. Barnet eller familjen kan ha en rad olika kontakter hos flera av ovanstående verksamheter utan någon inbördes samordning, eller bollas dem emellan. Risken är stor att ingen tar huvudansvar samt att ingen har en samlad bild av barnets problem, behov av hjälp och vilka insatser som görs. Respektive verksamhet arbetar utifrån sitt uppdrag och har begränsade kontakter med de övriga. Socialtjänsten har visserligen, enligt lagstiftningen, det yttersta ansvaret och ett samordningsansvar för barn som riskerar att fara illa. Men i praktiken gör det splittrade ansvaret att barn hamnar mellan stolarna och inte får det stöd som han eller hon behöver.

Ytterligare en komplikation är att en del av verksamheterna ligger inom kommunens ansvarsområde. Andra finns inom landstingets ram. En del av dem kan ha delat huvudmannaskap, eller personalgrupper som kommer från respektive huvudman.

Utöver psykisk ohälsa bland barn och ungdomar finns en rad hälsoproblem bland barn och unga som kräver en bättre samordning. Ett sådant område är ökningen av övervikt och fetma bland barn och ungdomar. Även om fetmaepidemin tycks ha bromsats är det ett omfattande problem.

Läkarförbundet, Tandläkarförbundet och Vårdförbundet presenterade i februari 2009 en undersökning gjord bland drygt 1500 skolläkare, distriktsläkare, skolsköterskor och tandläkare om barns kost och hälsa. Mer än nio av tio av dessa anser att arbetet för barnens hälsa måste samordnas bättre. Endast 29 procent anser att deras kommun har en fungerande skolhälsovård. De tre förbunden skriver att enkätresultaten ”stärker ytterligare bilden av ett spretigt och ineffektivt folkhälsoarbete.”¹⁹

Vi tror att det behövs ett radikalt grepp för att få till nära samverkan som sätter det enskilda barnet och dess familj i fokus. Vi vill få till stånd en samlad barn- och ungdomshälsa som verkar under ett och samma tak. Verksamheten skulle kunna kallas ”UngHälsa” (UH). Paralleller kan dras till familjecentralerna. Någon motsvarande samverkan finns inte för barn som kommit upp i skolåldern och ungdomar. Vi anser att MVC, BVC, socialtjänstens förebyggande verksamhet för barn och föräldrar, ungdomsmottagningen och en första linjens barn- och ungdomspsykiatri ska samlokaliseras.

¹⁹ Vårdförbundet, Sveriges Läkarförbund, Sveriges Tandläkarförbund (2009): *Resultatrapport Enkät till skol-, distriktsläkare, skolsköterskor och tandläkare – hösten 2008.*

De bör få gemensam budget för att arbeta tillsammans och gemensam ledning med ett tydligt mandat att leda verksamheten. Elevhälsan måste finnas i skolan där elever och skolpersonal verkar. Men elevhälsans personal ska också ha del av sin arbetstid förlagd till en sådan gemensam verksamhet med uppdrag att delta i samverkan kring elever från den egna skolan. Formerna för en samlad barn- och ungdomshälsa måste givetvis utredas närmare. Genom att föra samman verksamheterna i en gemensam organisation finns nya förutsättningar att sätta barnet i centrum och låta de olika specialistkompetenserna i verksamheten verka samlat kring barnet. Barnet slipper bollas runt i olika utredningar i olika verksamheter och kan få en samlad bedömning av eventuellt behov av stöd och hjälp. Genom ett tvärprofessionellt arbete ökar förutsättningarna att sätta in tidiga insatser.

På ”UngHälsa” kan MVC, BVC, socialtjänsten och ungdomsmottagningen bedriva rådgivande, förebyggande och öppna verksamheter, gärna i samverkan med frivilligorganisationer och andra aktörer. I en sådan öppen verksamhet ska barn, ungdomar och föräldrar kunna delta utan utredning, eller att registreras. Det kan till exempel handla om föräldrastödsgrupper, gruppdiskussioner för ungdomar om sex- och samlevnad eller särskilda stödgrupper för barn som av olika skäl befinner sig i en utsatt situation.

Förbättra elevhälsan

Eftersom skolan möter i stort sett alla barn varje dag är skolan den kanske allra viktigaste arenan för ett förebyggande arbete och för att tidigt upptäcka och ge stöd till barn som visar tecken på psykiska problem. Det kan till exempel handla om barn som skolkar, barn som har sociala svårigheter i kontakterna med kompisar och lärare, barn som har allvarliga koncentrationsproblem eller barn som drar sig undan och har blivit tysta. Elevhälsan är ett eftersatt område som måste förstärkas, både genom förstärkta resurser och genom förtydliganden i lagstiftningen.

Den nya skollagen ska tydligt slå fast att elevhälsan medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Varje skola ska ha tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Det måste också finnas tillgång till personal med kompetens att tillgodose elevernas behov av specialpedagogiska insatser.

Socialsekreterare i skolan

Det är viktigt att bygga broar mellan skolan och socialtjänsten. En fjärdedel av grundskolerektorerna i en undersökning tyckte att samverkan med socialtjänsten fungerade dåligt eller mycket dåligt. I en annan undersökning bland socialsekreterare uppgav sex av tio att en bättre samverkan med skola och polis var den enskilt viktigaste faktorn för att kunna ge ett bättre stöd till barn i utsatta situationer. Det finns också studier som pekar på att skolans personal inte alltid anmäler till socialtjänsten när de misstänker att ett barn riskerar att fara illa. På många skolor finns också ett utbrett missnöje med återkopplingen från socialtjänsten – personalen upplever att trots anmälningar så ”händer det ju inget”.

Vi anser att det behövs socialsekreterare på skolan. På varje skola bör det ingå socialsekreterare i skolans elevhälsoteam. Dessa socialsekretare bör ha skolan som sin arbetsplats. På så sätt avdramatiseras kontakterna med socialtjänsten för både skolpersonal, föräldrar och elever. Det underlättar också ett tätt samarbete mellan skola och socialtjänst när det gäller tidiga insatser för barn som riskerar att utveckla olika former av problem.

Satsa på det som fungerar – mer kunskap och utvärdering

Villervalla tycks råda i fråga om vilka metoder som används i förskolan, skolan, BVC, MVC och andra verksamheter som möter barn och föräldrar för att upptäcka och hjälpa barn som inte mår bra. Det visar en kartläggning från Utvecklingscentrum för barns psykiska hälsa. De menar att ”kommuner och landsting saknar en systematisk strategi för att tidigt upptäcka barns psykiska ohälsa. Inom barnhälsovård, förskola, skolhälsovård och skola finns ingen tydlig koppling mellan uppdraget att ge behövande barn hjälp och de metoder som används. De vårdansvariga väljer metod lite som de tycker, utan att samverka med andra och ofta utan tillräcklig kompetens och kunskap”.²⁰

Detta är en ohållbar situation. Det behövs en nationell satsning på metodstöd och metodutveckling när det gäller att förebygga psykisk ohälsa hos barn och ungdomar. Vi måste vara säkra på att de metoder som används effektivt fångar upp barn som visar tecken på psykisk ohälsa.

Tidigt stöd för barn med särskilda behov

Förvaltningscheferna i mer än hälften av landets kommuner anser att resurserna för barn med särskilda behov inte är tillräckliga i förskolan och att antalet barn som behöver särskilt stöd har ökat. Rektorer och personal vittnar ofta om att det kan vara svårt att få extra personalresurser för ett barn som är i behov av särskilt stöd. I princip behövs en medicinsk/psykologisk diagnos, vilket det kan ta lång tid att få. En följd av detta är, enligt Skolverket, att endast barn med uppenbara behov får stöd medan barn med mer diffusa svårigheter riskerar att komma i kläm.²¹

Folkpartiet anser att det är ett politiskt ansvar att se till att barn som har särskilt behov av stöd också får dessa behov tillgodosedda. Om barn och föräldrar tidigt får det stöd som de behöver minskar riskerna för att barnet får allvarigare problem senare i livet.

Folkpartiet vill:

- **”UngHälsa” – en samlad barn- och ungdomshälsa.** Ansvar för hälsofrämjande och förebyggande arbete samt för tidiga insatser för enskilda barn och ungdomar är splittrat på för många händer i dag. Det gör att barn hamnar mellan stolarna och inte får det stöd som de har rätt till. Vi vill samla MVC, BVC, socialtjänstens förebyggande verksamhet för barn och föräldrar, ungdomsmottagningar och en första linjens barn- och ungdomspsykiatri under ett tak. Elevhälsan ska ha del av sin arbetstid förlagd där för att samverka kring elever från skolan.
- **Förbättra elevhälsan.** Skolan har en viktig förebyggande uppgift och kan tidigt upptäcka och stödja barn som visar tecken på psykisk ohälsa. Elevhälsan måste förstärkas, både genom ett tillskott av resurser och genom förtydliganden i lagstiftningen. Den nya skollagen ska tydligt slå fast att elevhälsan omfattar medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Varje skola ska ha tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator och personal med specialpedagogisk kompetens.

²⁰ Hellgren, Norrman m fl vid Utvecklingscentrum för barns psykiska hälsa. DN-Debatt 2008-11-19

²¹ Skolverket (2008) *Tio år efter förskolereformen. Nationell utvärdering av förskolan*

- **Det behövs socialsekreterare på skolan.** På varje skola bör det ingå socialsekreterare i skolans elevhälsoteam. Det skulle underlätta ett tätt samarbete mellan skola och socialtjänst är det gäller tidiga insatser för barn som riskerar att utveckla olika former av problem. Det skulle också avdramatisera kontakterna med socialtjänsten för både skolpersonal, föräldrar och elever.
- **Satsa på det som fungerar – mer kunskap och utvärdering.** Villervalla tycks råda i fråga om vilka metoder som används i förskolan, skolan, BVC, MVC och andra verksamheter som möter barn och föräldrar för att upptäcka och hjälpa barn som inte mår bra. Det behövs en nationell satsning på metodstöd och metodutveckling när det gäller att förebygga psykisk ohälsa hos barn och ungdomar. Vi måste vara säkra på att de metoder som används effektivt fångar upp barn som visar tecken på psykisk ohälsa.
- **Det är ett politiskt ansvar att se till att barn som har särskilt behov av stöd också får dessa behov tillgodosedda i förskolan.** Om barn och föräldrar tidigt får det stöd som de behöver minskar riskerna för att barnet får allvarigare problem senare i livet.

Barnkompetensen i socialtjänsten

Innehållet i Barnkonventionen är fortfarande okänt för många, även inom yrkesgrupper som möter barn i olika situationer och som i många fall har ett stort inflytande över dessa barns liv. Det är stor betydelse att alla blivande socionomer under sin utbildning får tillräckliga kunskaper om barnets rättigheter och om barn i utsatta situationer. Sådan kunskap ska inte vara valbar utan obligatorisk för alla på socionomutbildningen.

Kommunernas socialtjänst kommer i kontakt med en mängd föräldrar och barn i utsatta situationer. Det är centralt att socialtjänstens personal har den kompetens som krävs för att kunna göra kvalificerade bedömningar och uppföljningar i ärenden och utredningar som rör barn. Socialstyrelsen tog 2006 fram allmänna råd om kompetensen hos socialtjänstens personal vid handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga. Där slås fast en rad kunskapsområden som en socionom bör ha för att handlägga barnärenden och att han eller hon ska ha minst ett års yrkeserfarenhet.²²

Allmänna råd är dock endast rekommendationer till kommunerna. Det verkar fortfarande vara relativt vanligt att unga, nyutexaminerade socionomer får handlägga barnärenden och barnutredningar. Som exempel visar Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (april 2008) genom en enkätundersökning riktad till 300 socialsekreterare inom social barnavård i Stockholms län att mer än hälften hade arbetat på sin arbetsplats mindre än två år. En nästan lika stor andel tänkte söka nytt arbete. Det visade sig också att de nyutexaminerade och minst erfarna socialsekreterarna – i jämförelse med sina mer erfarna kollegor – oftare var anställda i områden med lägre genomsnittsinkomst, högre arbetslöshet, högre andel invandrare liksom också högre andel barn och ungdomar som nyligen omhändertagits. Bilden är troligen likartad i andra delar av landet. I en enkätundersökning av Akademikerförbundet SSR bland landets socialförvaltningar svarar var tredje kommun att ”det händer att oerfarna handläggare arbetar med omhändertagande av barn”.²³

²² SOSFS 2006:14 (S)

²³ Akademikerförbundet SSR (2008) *Undersökning bland socialförvaltningar*

Att arbeta med svåra ärenden i socialtjänsten handlar om myndighetsutövning, om barn i utsatta situationer och deras föräldrar. Det kräver goda kunskaper om barn och familjer samt legitimitet och erfarenhet.

Att arbeta med barnärenden i socialtjänsten är ibland svårt och tungt. Den stora personalomsättningen är ett stort problem som påverkar förutsättningarna för kvalitet och kontinuitet i socialtjänsten. När ansvarig handläggare ofta byts ut drabbar det barn och föräldrar i utsatta situationer, liksom familjehem och andra med uppgift att ge stöd. Kommunerna måste ta problemet med personalomsättningen i socialtjänsten på allvar. Det handlar om att se över möjligheterna till handledning, kompetensutveckling och karriärvägar för att göra socialtjänsten till en attraktiv arbetsplats, där personalen känner att de får det stöd de i sin tur behöver för att kunna göra ett bra jobb.

Folkpartiet vill:

- **Skärp kravet på barnkompetens och erfarenhet i socialtjänsten.** Alla blivande socionomer måste få obligatorisk utbildning om barnets rättigheter och barn i utsatta situationer under sin utbildning. Socialstyrelsen bör utfärda föreskrifter som skärper kraven på kompetens hos dem som ska handlägga ärenden som rör barn och unga. Det ska inte vara tillåtet att låta oerfarna socialsekreterare handlägga utredningar som rör barn i utsatta situationer. Stöd av mentor/erfaren handläggare bör erbjudas den som ska börja arbeta med barnärenden.

Barn som utsätts för våld

Minst 20 000 barn i Sverige blir ofta slagna av sina föräldrar. Det visar den undersökning som Allmänna Barnhuset gjort bland barn i grundskolan, samt bland föräldrar. Ungefär tre till fyra procent av barnen har utsatts för allvarlig kroppslig bestraffning. Det innebär att i en vanlig skolklass kan åtminstone ett barn ha blivit allvarligt slaget av sina föräldrar. Detta trots att det sedan nästan trettio år tillbaka är förbjudet att aga barn.

Alla barn har rätt till skydd mot våld. Varje misshandel av ett barn är ett misslyckande från samhällets sida. Det är uppenbart att de insatser som gjorts till skydd för barn inte är tillräckliga. Vi måste stärka det förebyggande arbetet mot barnmisshandel och se till att de barn som utsatts för våld får den hjälp och det stöd de har rätt till.

Många föräldrar står ganska ensamma med ansvaret för sina barn. Inte minst trötthet och stress kan leda till konflikter mellan föräldrar och barn. Föräldrar måste våga söka hjälp när det urartar hemma och det måste finnas hjälp att få. Det är därför viktigt att utveckla föräldrastöd under barns hela uppväxt, vilket vi tar upp i ett annat avsnitt.

För att minska barns utsatthet måste medvetenheten öka om att en del barn i högre grad än andra utsätts för våld. Allra störst risk att bli slagna löper barn i familjer där mannen utsätter kvinnan för våld. Många av dessa barn blir både vittne och själva utsatta för misshandel. Polis och socialtjänst måste bli bättre på uppmärksamma barnets behov av skydd och stöd i dessa fall. Mäns våld mot kvinnor måste bekämpas, också för barnens skull. En viktig åtgärd är den lagskärpning som regeringen gjort för att tydliggöra kommunernas ansvar att ge stöd till våldsutsatta kvinnor och barn som upplever våld i familjen. Dålig ekonomi i familjen är en annan allvarlig riskfaktor när det gäller våld mot barn. Utanförskap innebär ofta psykiska

påfrestningar. Alliansens arbete för att minska utanförskapet är därför viktigt ur ett barnperspektiv.

Det är oroväckande att andelen föräldrar som säger att de knuffat, huggit tag i och ruskat om sina barn har ökat kraftigt. Nästan var femte spädbarnsförälder i Allmänna Barnhusets undersökning säger att de har gjort detta. Men när en uttröttad och frustrerad förälder skakar sitt skrikande spädbarn kan barnet få allvarliga hjärnskador. Enligt Rädda Barnen skadas uppskattningsvis 100 spädbarn per år på detta sätt av sina föräldrar. Det är uppenbart att nyblivna föräldrar måste få ökad kunskap om behoven hos barn som skriker ofta och länge och föräldrar måste få mer stöd i hur de kan hantera det. Karolinska Institutet, som har stor kunskap om ”shaken baby syndrome”, driver ett pilotprojekt på regeringens uppdrag för att förebygga våld mot spädbarn. Tanken är att landstingen ska kunna dra lärdom och göra egna insatser.

De flesta barn berättar inte för någon vuxen att de blir slagna. Lärare, skolsköterskor, socialsekreterare och andra som arbetar med barn och familjer måste därför bli bättre på att tyda signaler på att barnet kan vara utsatt för våld. Detta kräver kunskap. Utbildningsinsatser görs vid flera myndigheter, men mer behöver göras. Breda utbildningsinsatser behövs om barns rätt till skydd mot våld som riktar sig till personal i verksamheter riktad till barn och familjer i kommuner och landsting samt till polis, åklagare och domstolar.

Barnahus

Enligt Rädda Barnen görs ungefär 11 000 anmälningar om våldsbrott mot barn varje år. Av dessa leder endast cirka 14 procent till åtal. På sex orter i landet startades, på dåvarande regeringens initiativ, försöksverksamhet med Barnahus. Tanken med Barnahus är att istället för att barnet ska träffa polis, socialtjänst, sjukvården och BUP vid olika tillfällen så samlas alla myndigheterna kring barnet under ett och samma tak. På så sätt kan barnet få en samlad och rättssäker utredning och bedömning av sitt behov av stöd. Barnet slipper att slussas runt och upprepa sin berättelse för de olika myndigheternas företrädare. Miljön på Barnahuset är också anpassad till barn och ungdomar för att de ska känna sig trygga där.

En utvärdering har gjorts av Barnahusens verksamhet och den visar på positiva erfarenheter och att barnet har satts i fokus. Utredningarna har också blivit mer effektiva och strukturerade. Samtidigt hann verksamheten inte pågå tillräckligt länge innan den skulle utvärderas, vilket gjort att utvärderingen inte kunnat ge svar på alla centrala frågor. Regeringen har därför gett ansvariga myndigheter ett fortsatt utvärderingsuppdrag, samt i uppdrag att ta fram gemensamma riktlinjer för myndighetssamverkan vid utredningar av barn som misstänks vara utsatta för brott.²⁴

Det är viktigt att detta uppdrag får hög prioritet. Intresset för att starta Barnahus är stort och nya Barnahus öppnas runt om i landet. Det är mycket positivt och visar på en vilja att göra utredningsprocessen mer anpassad till barnets rättigheter. Samtidigt är det nu viktigt att normera verksamheten, dvs att tydligt slå fast vad vilken myndighetssamverkan ett Barnahus ska innehålla och hur verksamheten ska vara upplagd för att verksamheten ska få kalla sig Barnahus. Rädda Barnen har tagit fram tio kriterier som de bedömer viktiga för att få till stånd en framgångsrik verksamhet som sätter det enskilda barnet i centrum²⁵. Dessa kriterier är en bra utgångspunkt för ett sådant normerande arbete.

²⁴ Regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål

²⁵ Rädda Barnen (2009) *Gemensamma kriterier – Innehållet i ett Barnahus i tio punkter*

Folkpartiet vill:

- **Stärk det förebyggande arbetet mot våld mot barn.** Föräldrastöd ska erbjudas under barnets hela uppväxt. Riktade insatser måste göras för att nå föräldrar till barn som löper ökad risk att utsättas för våld hemma. Utbildningsinsatser om barns rätt till skydd mot våld riktad till personal i verksamheter riktade till barn och familjer och till rättsväsendet. Vi vill också satsa på en samlad barn- och ungdomshälsa för att tidigt fånga upp barn som visar tecken på psykisk ohälsa.
- **Barnahus behövs över hela landet.** Barn som utsatts för våld har rätt till en barnvänlig, rättssäker utredning samt till skydd och stöd. Riktlinjer bör tas fram som slår fast vilken myndighetssamverkan ett Barnahus ska innehålla och hur verksamheten ska bedrivas för att sätta barnet i centrum. Verksamheten ska finnas myndighetsövergripande i alla delar av landet, så att varje barn som utsätts för våld eller sexualbrott kan få en barnanpassad utredning i en barnvänlig miljö.

Barn ska inte drabbas av vräkning

Alliansregeringen presenterade våren 2007 en samlad nationell strategi för arbetet mot hemlöshet. Ett mål i strategin är att se till att inga barn vräks.²⁶

Enligt Kronofogdemyndigheten riskerade 2 365 barn vräkning år 2008. 718 av dessa barn blev till slut drabbade av vräkning. Barn kan drabbas av vräkning på olika sätt. I en del fall bor barnet stadigvarande hos föräldern. Ibland bor barnet växelvis hos den förälder som vräks eller så är föräldern umgängesförälder. I statistiken ovan ingår umgängesbarn som bor minst 30 dagar per år hos umgängesföräldern.

En vräkning är väldigt uppslitande för ett barn. Förutom att barnet mister sitt hem kan han eller hon bli tvungna att byta skola eller förskola med allt vad det innebär. Den som en gång har blivit vräkt har svårt att komma in på bostadsmarknaden igen. Det gör att barnet och föräldern hamnar på marknaden med andrahandskontrakt med all den osäkerhet det innebär. I det fall barnets föräldrar är separerade så försvåras barnets umgänge med sin förälder av att denne vräks. En vräkning innebär också skam.

Det främsta skälet till att människor vräks är att de inte betalar hyran. Närmare 85 procent av vräkningarna sker av den orsaken.²⁷ I de fall en familj inte har, eller inte har haft, tillräckliga inkomster, torde det sällan vara så att socialtjänsten vägrar att betala hyra eller en hyresskuld. Problematiken kring hyresskulder och vräkningar uppkommer när familjer som haft tillräckliga inkomster, eller redan fått socialbidrag till hyran, ändå inte har betalat den.

Folkpartiet anser att större hänsyn måste tas till barnets bästa i situationer där föräldrar riskerar sitt barns boende. Av föräldrabalkens framgång att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Det innebär att föräldrar bl.a. har ansvar för att barn har någonstans att bo. I de fall föräldrar inte tar detta ansvar är det därför rimligt att socialtjänsten har möjligheter att agera utifrån vad som är bäst för barnet. Respekten för den vuxnes integritet och självbestämmande får inte ha företräde framför hänsynen till barns bästa.

²⁶ Socialstyrelsen (2008) *Vräkningsförebyggande arbete – stöd till socialtjänsten och andra aktörer*

²⁷ ibid

För att barn inte skall fara illa och bli offer för sina föräldrars och samhällets tillkortakommanden bör socialtjänsten få utökade befogenheter att agera för att förebygga vräkningar. I de fall föräldrar vid upprepade tillfällen inte tar sitt föräldraansvar och trots betalningsförmåga drar på sig hyresskulder bör socialtjänsten få ökade befogenheter att se till att försäkringskassans bostadsbidrag och socialtjänstens ekonomiska bistånd för hyra betalas ut direkt till hyresvärd.

Folkpartiet vill

- **Vässa socialtjänstens möjligheter att agera för barnets bästa när det finns risk för vräkning.** I fall då föräldrar vid upprepade tillfällen inte tar sitt föräldraansvar och trots betalningsförmåga drar på sig hyresskulder bör socialtjänsten få ökade befogenheter att se till att försäkringskassans bostadsbidrag och socialtjänstens ekonomiska bistånd för hyra betalas direkt till hyresvärderna.

Barn som placeras i samhällets vård

När föräldrarna inte räcker till och inte förmår att ta ansvar för sitt barn måste samhället gripa in och säkerställa att barnet får den trygghet och omsorg som varje barn behöver. När ett barn omhändertaras tar samhället över föräldrarnas ansvar för barnet. Erfarenheten visar att samhället ofta misslyckas med den uppgiften. Många av de placerade barnen får inte det stöd de har rätt till. Skrämmande många av barnen får stora problem som unga vuxna.

Utvärderingar av vården av de mest utsatta barnen i samhället saknas i hög utsträckning. Det gäller både den öppna vården på hemmaplan och den vård som ges till barn som socialtjänsten placerat i familjehem eller på institution. Ingen kan i dag svara på vilka insatser som leder till ett gott resultat för barnen, vilka insatser som inte ger någon effekt alls och vilka som till och med är skadliga för barnen.

Vi bedömer att en av våra viktigaste utmaningar är att se till att de allvarliga bristerna i den sociala barn- och ungdomsvården åtgärdas. I regeringen finns en ambition att stärka socialtjänsten. En rad initiativ har tagits och flera är på gång. Den kanske allra viktigaste är regeringens tillsynsreform som kommer att innebära en stärkt löpande tillsyn av den sociala barn- och ungdomsvården.

Men vi är övertygade om att fler åtgärder behövs för att stärka kvaliteten i vården av de placerade barnen. Det visar den granskning som länsstyrelserna har gjort av hela den sociala barn- och ungdomsvården.

Den bilden förstärks ytterligare i den särskilda granskning som Socialstyrelsen och länsstyrelserna gjort av samtliga HVB-hem som tar emot barn och ungdomar. Socialstyrelsen ger svidande kritik. På en tredjedel av HVB-hemmen brister säkerheten för barnen. Många av hemmen behöver bättre rutiner för att förebygga att barn utsätts för våld, kränkningar eller övergrepp. På var tredje HVB-hem får barn och ungdomar inte komma till tals ordenligt om hur de har det och om sin behandling. Mer än fyra av tio HVB-hem brister i dokumentationen av barnens behandling, vilket påverkar möjligheterna till insyn och rättssäkerhet. Listan av upptäckta brister kan göras längre.

Vi vill markera att det är ett politiskt ansvar att se till att varje placerat barn får sina behov och rättigheter tillgodosedda. Det är uppenbart att de flesta kommuner inte lever upp till sitt ansvar för samhällets kanske mest utsatta barn. Nu måste det förändras. Den sociala barn- och ungdomsvården möter en komplex problembild och det finns inte några enkla lösningar på svåra problem. Men att nöja sig med hur verkligheten för många placerade barn och ungdomar ser ut i dag – det vore att svika barnen.

Vi ber att få hänvisa till vår delrapport *De glömda barnen – om barn som placeras i samhällets vård*, för den som vill ta del av längre analyser och slutsatser om hur vi som liberaler vill stärka rättigheterna för placerade barn.

Folkpartiet vill:

- ***Ta det politiska ansvaret för kommunens placerade barn.*** Länsstyrelsernas granskning visar att många kommuner inte lever upp till sitt ansvar för de placerade barnen. Den politiska ledningen i varje kommun måste vidta kraftfulla åtgärder i den egna kommunen för att komma till rätta med bristerna. Kommunen har tagit över föräldraansvaret för varje placerat barn.
- ***Fånga upp placerade barns behov av stöd genom obligatoriska, systematiska rutiner*** Placerade barn riskerar i betydligt större utsträckning än andra att få problem med sin hälsa eller i skolan. Obligatoriska, systematiska rutiner bör fastställas på nationell nivå för att fånga upp varje placerat barns eventuella behov av stöd. Vi vill införa systematiska rutiner för läkarundersökningar av varje placerat barn, för undersökning och bevakning av barnets psykiska hälsa samt för utredning och systematiskt stöd till barnets skolarbete.
- ***Inför auktorisation för att driva HVB (hem för vård eller boende).*** Vi ifrågasätter att det inte ställs tydligare krav på den som vill driva ett HVB-hem, med tanke på att de barn och ungdomar som placeras där tillhör samhällets allra mest utsatta. Dagens krav och regler är alldeles för luddiga. Vi föreslår auktorisation, baserat på tydliga kvalitetskrav, för att driva HVB. Vid missförhållanden kan auktorisationen dras in.
- ***Gör en nationell satsning på utvärdering och metodutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården.*** Få insatser inom den sociala barn- och ungdomsvården är utvärderade. Ingen kan i dag svara på vilka insatser som är bra och om en del insatser t.o.m. är skadliga för barnen. Vi föreslår att regeringen gör en överenskommelse med Sveriges kommuner och landsting om en flerårig, nationell satsning på utvärdering och metodutveckling i den sociala barn- och ungdomsvården.
- ***Stärk barnens rätt till inflytande.*** Barns rätt att komma till tals har stärkts i både socialtjänstlagen och LVU. Mycket återstår dock för att se till att barnens rätt att göra sin röst hörd får genomslag i praktiken. Flera granskningsrapporter har visat att socialtjänsten, HVB-hemmen eller länsstyrelserna inte i tillräcklig utsträckning lever upp till Barnkonventionens intentioner.
- ***Ge placerade tonåringar bättre stöd kring sexualitet, graviditet och föräldraskap.*** En stor andel av de flickor som placeras i samhällets vård blir mammor redan under tonåren. Även andelen tonårspappor är stor jämfört med jämnåriga kamrater. Vi föreslår att socialtjänsten i alla avtal med HVB-hem ska säkerställa ett systematiskt samarbete med närmaste ungdomsmottagning. Motsvarande samarbeten måste också utvecklas för

ungdomar placerade i familjehem. SIS bör ta fram en handlingsplan för stöd till placerade ungdomar i frågor som rör sexualitet, graviditet och föräldraskap.

- **Öppna upp institutionernas ofta slutna miljöer.** Kommunerna bör ställa krav på institutionerna när det gäller kontakter med närsamhället. Genom nära samverkan med skolan, idrottsrörelsen och föreningslivet i trakten öppnas institutionerna upp. Det ger de placerade ungdomarna möjlighet till fler positiva kontaktytor i samhället och ökar även transparensen i institutionens verksamhet.
- **Ge alla placerade barn rätt till en ”egen” socialsekreterare.** Många barn som far illa känner stor ensamhet och misstro mot myndigheter. Kontinuitet i kontakterna är en förutsättning för att kunna bygga upp en förtroendefull relation. I en del kommuner strävar socialtjänsten efter att varje barn ska ha ”sin” socialsekreterare. Ett sådant arbetssätt borde fler kommuner ta efter.
- **Ge familjehemmen mer stöd.** Många familjehem får inte tillräcklig uppbackning och stöd från socialtjänsten. Ett bra stöd till de familjer som ställer upp som familjehem är en viktig nyckel för att kunna rekrytera fler familjehem. Trygghetssystemen är inte avpassade efter familjehemsföräldrars särskilda situation. Det är därför viktigt att regeringens aviserade utredning om socialförsäkringarna tillsätts snarast.
- **Följ upp kvaliteten i familjehem i annan kommun**
Ofta placeras barn i familjehem på långt avstånd från hemorten. Den placerande kommunen har därmed mycket begränsad insyn och tillsyn. Den placerande kommunen ska alltid ha ansvaret att följa upp att barnet har det bra i familjehemmet. Men av praktiska skäl bör vistelsekommunen kunna genomföra granskning och inspektion på den placerande kommunens uppdrag och få ersättning för det. På detta sätt ökar möjligheten att följa upp att familjehemmen erbjuder en god kvalitet och att eventuella missförhållanden uppdagas.
- **Stärk eftervården för placerade barn och ungdomar.** Eftervården av placerade barn och ungdomar är ett eftersatt område. Det bör i god tid utarbetas strategier inför att en placering på ett HVB eller familjehem ska avslutas. Många placerade ungdomar står helt ensamma som unga vuxna. De måste kunna få fortsatt stöd genom socialtjänstens försorg. En del barn återförenas med sina föräldrar efter att ha bott i familjehem eller på HVB-hem. Socialtjänsten måste ge både föräldrar och barn bättre stöd i de fall de återförenas efter en placering.

Ungdomar på glid

Nästan 15 000 ungdomar lagfördes för brott år 2007. Ungdomstiden är den period i livet då människor är mest benägna att begå brott. För de flesta är det en övergående fas, men ungefär fem procent av ungdomarna fortsätter att begå brott även som vuxna. Barn som under barnaåren uppvisar normbrytande beteenden löper större risk än andra barn att utveckla antisocialt beteende och kriminalitet när de blir äldre. Det är därför viktigt att tidigt ge stöd till föräldrar och barn som har behov av särskilt stöd.²⁸

Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, IMS, har gjort en systematisk sammanställning om effekterna av olika insatser för unga lagöverträdare när det gäller risken att återfalla i kriminalitet. Översikten innehåller en rad viktiga slutsatser. De insatser som, enligt IMS, tycks ge bäst resultat är de som inriktar sig på att påverka de ungas beteende. Där är också familjens delaktighet en viktig del av behandlingen. Samtidigt är effekterna begränsade. Många unga återfaller i brott ändå enligt översikten. Resultaten visar dock att det finns vetenskapligt stöd för insatser där socialtjänsten aktivt jobbar med föräldrarna och stödjer dem att i sin tur hjälpa sin tonåring.²⁹

Enligt IMS finns det ingen statistik över hur socialtjänsten arbetar med ungdomar som begått brott. Deras gissning är dock att de effektiva insatserna är relativt ovanliga. Det är viktigt att IMS översikt om effekterna av insatser för ungdomar som begår brott nu får brett genomslag i praktiken, så att kommunerna satsar på det som visar sig fungera. Både för ungdomarnas och samhällets skull.

Folkpartiets rättspolitiska arbetsgrupp, som arbetar parallellt med vår grupp, fokuserar i hög grad på ungdomsbrottslighet. Vi har därför valt att inte lägga förslag i dessa frågor i vår rapport.

²⁸ Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (2008) *Insatser för unga lagöverträdare*

²⁹ *ibid*

Referenser

- Akademikerförbundet SSR (2008) *Undersökning bland socialförvaltningar*
- Barnombudsmannen BR 2007:04 *Upp till 18 - fakta om barn och ungdom*
- BRIS (2008) *Kan man bli sjuk av ord? Det osynliga våldet mot själen*
- BRÅ pressmeddelande 2008-10-24 *Systematiska insatser minskar mobbning*
- Folkhälsoinstitutet (2009) *Spridning av nya metoder för föräldrastöd i förskole- och skolålderna fram till år 2008*
- Folkhälsoinstitutet pressmeddelande (2009-02-06) *Större risk för ohälsa bland barn till ensamstående*
- Folkhälsoinstitutets webbplats 2009-03-06 *Stöd till föräldrar främjar hälsa både under uppväxten och senare i livet*
- Hellgren, Norrman m fl vid Utvecklingscentrum för barns psykiska hälsa. DN Debatt 2008-11-19 *Oreda präglar insatserna mot barns psykiska ohälsa*
- Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete (2008) *Insatser för unga lagöverträdare*
- Jansson Staffan, Långberg Bodil, Svensson Birgitta (2007): *Våld mot barn 2006-2007. En nationell kartläggning*. Allmänna Barnhuset 2007:4.
- Johansson Britta debattartikel, Svenska Dagbladet Brännpunkt 2007-01-26 *Att våga sätta gränser*
- Larsson, Jörgen: *Om föräldrars tidspress – orsaker och förändringsmöjligheter*. Forskningsrapport nr 189, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Regeringens budgetproposition 2008/09:1 Utgiftsområde 12
- Regeringens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål
- Rädda Barnen (2009) *Gemensamma kriterier – Innehållet i ett Barnahus i tio punkter*
- SCB pressmeddelande nr 2008:336
- SCBs statistik över föräldrars sysselsättning 2007
- Skolverket (2008) *Tio år efter förskolereformen. Nationell utvärdering av förskolan*
- Socialstyrelsen (2008) *Vräkningsförebyggande arbete – stöd till socialtjänsten och andra aktörer*
- SOSFS 2006:14 (S)
- SOU 2008:131 *Föräldrastöd – en vinst för alla*
- Vårdförbundet, Sveriges Läkarförbund, Sveriges Tandläkarförbund (2009): *Resultatrapport. Enkät till skol-, distriktsläkare, skolsköterskor och tandläkare – hösten 2008*.
- Wennerholm Juslin Pia och Bremberg Sven, Statens Folkhälsoinstitut (2005) *Bättre skolprestationer med ökat föräldrainsflytande - en systematisk forskningsöversikt*